

СЕРІЯ «Історія педагогіки»

УДК 37.035:39-027.31(477.8)

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-11\(13\)-391-404](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-11(13)-391-404)

Березюк Олена Станіславівна, кандидат педагогічних наук, професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління, Житомирський державний університет імені Івана Франка, 10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, тел.: +380 412 47-08-22, <https://orcid.org/0000-0002-6033-6935>

ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ НА РОЛЬ РЕГІОНАЛЬНОГО ЕТНОГРАФІЧНОГО КОМПОНЕНТА В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розкрито досягнення української педагогічної науки в обґрунтуванні ролі регіонального етнографічного компонента у формуванні сучасного освітнього простору. Наголошується, що феномен етнічного відродження має глибокі культурно-історичні основи, оскільки в епоху глобалізації та стирання політичних кордонів між країнами важливо зберегти свою національну та культурну ідентичність. Звертається увага на значення етнокультурної спадщини самобутніх етнографічних регіонів України, зокрема Гуцульщини та Полісся, у формуванні етнокультурної ідентичності дітей та молоді.

Висвітлено науково-педагогічні погляди відомих українських науковців на основні етапи формування етнодидактичних знань, структуру етнокультурної компетентності особистості та особливості її формування на різних вікових етапах. Окреслено головні засоби підвищення ефективності етнодидактичних знань в сучасному педагогічному процесі та сучасні підходи до їх класифікації. Проаналізовано науково-педагогічні погляди про роль і значення регіонального етнографічного компонента в процесі реалізації концепції національно-державного виховання дітей і молоді, розкрито методику його використання під час вивчення різних навчальних предметів, проведення позакласної виховної роботи, пошуково-дослідницької роботи етнографічного спрямування, а також як окремого, цілісного предмета в гуцульській та поліській школі.

Висвітлено результати наукового доробку Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та Житомирського державного університету імені Івана Франка з проблеми етнокультурної підготовки

майбутніх вчителів, дослідження педагогічних умов, методів, форм і засобів, що забезпечують інтеграцію елементів гуцульської та поліської етнокультури в змістове наповнення освітнього процесу сучасної школи. Підкреслено важливість наукових ідей дослідників Н. Лисенко, М. Стельмаховича, Р. Скульського, П. Лосюка, О. Савченко, В. Лаппо, П. Кононенка, О. Власенко, Т. Дем'янюк та інших, які збагатили сучасну етнопедагогіку та визначили шляхи її інтегрованого використання в освітньому процесі у поєднанні з народною педагогікою та педагогічною наукою.

Зроблено висновок про те, що етнокультурна підготовка є результативно-діяльнісною характеристикою народознавчої освіти, прикладом культивування в молодій людини українознавчого спрямування, національної гордості і патріотизму.

Ключові слова: народознавство, етнопедагогіка, гуцульщинознавство, гуцульська школа, поліська школа, етнокультурна компетентність, національна освіта, підготовка майбутнього вчителя, освітній простір, українознавство

Berezyuk Olena Stanislavivna, Candidate of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Professional and Pedagogical, Special Education, Andragogy and Management, Zhytomyr Ivan Franko State University, 10008, Zhytomyr, Velyka Berdychivska St. 40, tel.: +380 412 47-08-22, <https://orcid.org/0000-0002-6033-6935>

FORMATION OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL VIEWS ON THE ROLE OF THE REGIONAL ETHNOGRAPHIC COMPONENT IN THE MODERN EDUCATIONAL SPACE OF UKRAINE

Abstract. The article reveals the achievements of Ukrainian pedagogical science in substantiating the role of the regional ethnographic component in the formation of the modern educational space. It is emphasized that the phenomenon of ethnic revival has deep cultural and historical foundations, because in the era of globalization and the erasure of political borders between countries, it is important to preserve one's national and cultural identity. Attention is drawn to the significance of the ethnocultural heritage of distinctive ethnographic regions of Ukraine, in particular Hutsul region and Polissia, in the formation of the ethnocultural identity of children and youth.

The scientific and pedagogical views of famous Ukrainian scientists on the main stages of the formation of ethno-didactic knowledge, the structure of the ethno-cultural competence of the individual and the peculiarities of its formation at different age stages are highlighted. The main means of increasing the effectiveness of ethno-didactic knowledge in the modern pedagogical process and modern approaches to their classification are outlined. The scientific-pedagogical views on the role and significance of the regional ethnographic component in the process of implementing the concept of national-state education of children and youth are analyzed, the methodology of its use during the study of various educational subjects, conducting

extracurricular educational work, search and research work of an ethnographic direction is revealed, as well as how a separate, integral subject in Hutsul and Polissia schools.

The results of the scientific work of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University and Zhytomyr Ivan Franko State University on the issue of ethnocultural training of future teachers, the study of pedagogical conditions, methods, forms and means that ensure the integration of elements of Hutsul and Polissia ethnoculture into the content of the educational process of a modern school are highlighted. The importance of the scientific ideas of researchers N. Lysenko, M. Stelmakhovich, R. Skulskiy, P. Losiuk, O. Savchenko, V. Lappo, P. Kononenko, O. Vlasenko, T. Demianiuk and others, who enriched modern ethnopedagogy and determined the ways of its integrated use in educational process in combination with folk pedagogy and pedagogical science.

It is concluded that ethnocultural training is a result-active characteristic of ethnographic education, an example of cultivating a Ukrainian-oriented orientation, national pride and patriotism in a young person.

Keywords: ethnopedagogy, folk pedagogy, Hutsul studies, Hutsul school, Polissia school, ethnocultural competence, national education, future teacher training, educational space, Ukrainian studies

Постановка проблеми. Більшість регіонів світу охоплено процесом етнічного відродження, або, як його ще називають, етнічним парадоксом сучасності, який йде паралельно і всупереч світовим глобалізаційним процесам. Феномен етнічного відродження має глибокі культурно-історичні основи, оскільки в епоху стирання політичних кордонів між країнами важливо зберегти свою національну та культурну ідентичність.

Україна перебуває у динамічному просторі, в якому відбувається постійне змішування культур, що породжує проблему формування етнокультурної ідентичності людей, які проживають на її території. Багате історичне минуле та своєрідне етнокультурне середовище притаманне усім етнографічним регіонам сучасної України, серед яких виділяють Наддніпрянщину, Слобожанщину, Поділля, Полісся, Волинь, Південь, Карпати (Гуцульщина, Бойківщина, Лемківщина).

У період незалежності збагатився науковий доробок української педагогіки з проблеми впровадження регіонального етнографічного компонента в освітній простір, актуалізації етнопедагогічних засобів виховання дітей і молоді, обґрунтування педагогічного потенціалу етнокультури та її місця в процесі фахової підготовки майбутніх вчителів. Доведено, що формування національної свідомості особистості неможливе без вивчення етнокультурної спадщини насамперед свого етнографічного регіону – матеріального і природного довкілля, традицій, звичаїв, усної народної творчості, декоративно-прикладного мистецтва, символіки, народних свят, родинних реліквій,

народного календаря, яка «виступає як результат виховних зусиль народу протягом багатьох віків і як незамінний виховний засіб» [3, с. 72].

У контексті реалізації концепційних основ українського національного виховання вагомі здобутки в обґрунтуванні педагогічного потенціалу регіонального етнографічного компонента мають дослідники процесів інтеграції поліської та гуцульської етнокультури в освітню практику сучасної школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У період незалежності нову гуманістичну парадигму української освіти, яка забезпечує сприятливі умови для впровадження регіонального етнографічного компонента в освітній процес, розробляли у своїх дослідженнях В. Андрущенко, Д. Дзвінчук, В. Кремень, В. Лутай, В. Луговий, В. Огнев'юк та ін.

Загальні закономірності формування національної свідомості та патріотизму здобувачів освіти в процесі вивчення народознавства та українознавства вивчали І. Бех, К. Журба, О. Киричук, В. Поплужний, Ю. Руденко, К. Чорна та ін.

Над проблемами реалізації ідей національної автентичності української педагогіки працювали науковці О. Вишневський, П. Кононенко, М. Стельмахович, Б. Ступарик, О. Сухомлинська та ін.

Проблема формування етнокультурної компетентності особистості висвітлюється у дослідженнях багатьох науковців, серед яких А. Богуш, Ю. Косенко, Л. Левицька, Н. Лисенко, Н. Ничкало, Л. Орбан, А. Паньков, О. Савченко, Р. Скульський, В. Струманський, А. Сиротенко, О. Ткаченко та ін.

Необхідність актуалізації етнокультурного потенціалу Поліського регіону в умовах сучасного освітнього середовища розглядали у своїх працях О. Власенко, Л. Глазунова, Т. Дем'янюк, О. Дубасенюк, О. Петренко, Р. Поліщук, Н. Тарнавська, В. Скуратівський та ін.

Особливості розвитку гуцульщинознавства як регіонального етнографічного компонента в системі національної освіти і виховання дітей та молоді вивчали М. Антонєць, Г. Білавич, О. Будник, А. Григоров, О. Джус, І. Зеленчук, М. Лаврук, В. Лаппо, П. Лосюк, І. Пелипейко, Л. Прокопів, В. Стинська, В. Хрущ, І. Червінська, П. Шкрібляк та ін.

Мета статті – розкрити зміст науково-педагогічних поглядів сучасних українських науковців на проблему формування етнокультурної компетентності особистості, роль регіонального етнографічного компонента в освітньому просторі та особливостей використання педагогічного потенціалу поліської та гуцульської етнокультурної спадщини в процесі навчання і виховання здобувачів освіти.

Виклад основного матеріалу. На думку сучасних науковців, у змісті освіти, який реалізується через навчальні дисципліни у закладах загальної середньої та вищої освіти, обов'язково повинна бути інформація, що має соціальне значення для даного етнографічного регіону. Вона є необхідною умовою та стійким ціннісним підґрунтям повноцінного життя молоді людини.

Тому важливо усвідомити та чітко визначити ту роль, яку повинен відігравати регіональний етнографічний компонент змісту сучасної освіти. Його складовими є в першу чергу здобутки матеріальної і духовної культури мешканців регіону, особливості їхнього менталітету та етнопсихологічних рис, способу життя.

Етнокультурна компетентність має складну структуру, а тому і непростий механізм формування, що робить цей процес складним і тривалим у часі. Цей процес розглядається як отримання індивідом об'єктивних знань та уявлень щодо своєї етнічної культури, історії рідного краю, духовно-моральних цінностей і особливостей своєї нації. Етнокультурна компетентність дає змогу її представникові орієнтуватись у світі, будувати свою поведінку відповідно до своєї культури й одночасно відчувати її межі, закінчення і початок світу іншої культури.

До етнокультурної компетентності, на наш погляд, входять такі складові, які інтегруються між собою, утворюють її. Насамперед, перша група чинників утворює матеріальну сферу культури (народна архітектура, вбрання, види творчої діяльності), друга група чинників пов'язана зі сферою духовної діяльності народу (мова, усна народна творчість, народне мистецтво, тощо), третя група чинників пов'язана з феноменом найскладнішим і остаточно невизначеним (менталітет народу або етнопсихологічні риси етносу). Сама етнокультура виконує наступні функції: комунікативну; пізнавальну; знаково-символічну; відтворювальну (забезпечення фізичного існування етносу через відносини між природою і людиною) та ін. Етнокультура існує не поза людьми, а в людях, у їх здатності до розуміння і сприйняття оточуючого суспільства.

Науковиця Н. Лисенко виокремлює три етапи, які проходить особистість під час формування етнокультурної компетентності, що умовно можливо співвіднести зі ступенями навчання.

Перший етап (5-10 років) – досягнення елементарної грамотності в галузі власної етнічної культури, а також інших етнічних культур, що проживають поруч. На цьому етапі дитина повинна чітко ідентифікувати себе зі своєю етнічною групою, висуваючи такі підстави ідентифікації, як національність батьків, місце проживання, рідна мова; мати уявлення про історію, уклад життя, традиції, звичаї, фольклор свого народу;

Другий етап (11-15 років) – досягнення функціональної грамотності в галузі своєї рідної культури та етнічних культур своєї країни, а також елементарної грамотності в галузі етнокультур сусідніх країн. На цьому етапі етнічна ідентичність повинна бути сформована в повному обсязі, тобто повинна бути обізнаність з особливостями різних етнічних груп, володіння уміннями визначати унікальність рідної історії, специфіку традиційної побутової культури; виділяти особливості вербального й невербального спілкування; виявляти в своїй поведінці етнічні особливості, властиві своєму народу (наприклад, вільно володіє рідною мовою, виконує народні танці, володіє народним художнім ремеслом тощо);

Третій етап (15-18 років) – досягнення освіченості в галузі етнокультури своєї країни та володіння елементарною грамотністю в галузі етнокультур різних народів світу. На цьому етапі особистість повинна не тільки знати традиції та обряди рідного народу, але й використовувати їх у повсякденному житті; знати відомості про видатних діячів різних народів та свого рідного; реалізувати етнокультурні знання, вміння, поведінкові моделі, що сприяють ефективній міжетнічній взаємодії; знати приклади взаємопроникнення культур, позитивні сторони мультикультуралізму; здійснювати свій внесок у розвиток взаєморозуміння між представниками різних народів і культур [9]. Однак, формування етнокультурної компетентності, на наш погляд, не завершується із закінченням школи, а відбувається впродовж всього життя людини.

Дослідниця Л. Орбан підкреслює важливість вивчення «етнопедagogічної культури школяра, його внутрішнього світу, спрямованості, дитячого сприймання дорослого суспільства» [13, с. 39]. Вона звертає увагу на структуру феномена етнопсихологічних особливостей учнів, адже дитина від народження потрапляє під вплив «національно-особових явищ: специфічних моментів способу життя, форм культури і побуту, народних звичаїв і традицій, переймає від дорослих багатство національної мови, відчуття певної симпатії до духовних цінностей свого народу» [14, с. 48].

Науковиця О. Будник розкрила зміст поняття «народознавча компетентність» в умовах гірської школи та виокремила такі похідні компетенції, що передбачають різновекторне вивчення особистості в етнографічному аспекті: громадянська, етнопедagogічна, етносоціальна, етностетична, етнекологічна, етнокомунікативна, етнекономічна, етновалеологічна [2].

У Концепції національної системи освіти науковець П. Кононенко відзначає важливість засвоєння регіонального етнографічного компонента здобувачами освіти: «Національне виховання є аналогом державного і передбачає врахування місцевих, певного роду регіональних, етнічно-культурних, мовних особливостей, але базується на принципі і пріоритеті єдності держави, народу, мови, матеріальної і духовної культури...» [7, с. 131]. Тому, на думку науковця, кожна базова середня школа може скласти й реалізувати плани з урахуванням місцевих і регіональних особливостей та потреб, але обов'язково на основі загальнодержавних програм і вимог з урахуванням всеукраїнського і міжнародного досвіду.

Слід підкреслити, що П. Кононенко як директор Науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти і науки України був ініціатором створення наукової установи – Філії «Гуцульщина» очолюваного ним інституту – у смт. Верховина Івано-Франківської області, яке вважається центром Гуцульського краю. Він надавав практичну допомогу в утвердженні гуцульщинознавства як регіональної, невід'ємної в загальнодержавній програмі українознавства, зміцнюючої основи незалежності і соборності Української держави.

Науковець Р. Скульський наголошував, що кожен народ, національна меншина чи етнографічна група в процесі свого історичного розвитку виробляє, нагромаджує і передає прийдешнім поколінням певні знання про організацію власного життя. У поєднанні з життєво необхідними практичними уміннями та навичками ці знання складають соціально-культурний досвід народу. Він стосується всіх сторін життя етносу: його походження, розселення, історичної долі, мови, релігії, моралі, пізнавальної та виробничо-трудової діяльності, побуту, звичаїв, традицій, матеріальної і духовної культури. Передача підростаючим поколінням нагромадженого народом соціально-культурного досвіду є необхідною умовою суспільного прогресу.

Р. Скульський як керівник Науково-методичного центру «Українська етнопедagogіка і народознавство» ПНУ ім. В. Стефаніка, вважав за доцільне зорієнтувати освітян на таку структуру україно-, народо-, гуцульщинознавства, до якої повинні входити три взаємопов'язані інформаційні блоки: 1) людина в системі різномасштабних спільнот; 2) матеріальна культура народу; 3) духовна культура народу. Кожен інформаційний блок будується не тільки за логікою та структурою науки, але й за логікою пізнання людиною самої себе і своїх взаємин з різномасштабними спільнотами. Так, наприклад, перший інформаційний блок охоплює інформацію про сім'ю, родовід і родинні відносини, про людей найближчого соціального оточення, про сільську чи міську громаду, етнографічну групу (гуцулів, бойків, лемків та ін.), націю, державне громадянство, світову цивілізацію. Аналогічно будуються інформаційні блоки, «Матеріальна культура народу» і «Духовна культура народу». Залежно від соціальних умов та етнографічних особливостей розробляється конкретна тематика кожного блоку. «Виходячи з того, що шкільне українознавство повинно максимально орієнтуватися на місцеві етнографічні особливості (а вони нерідко відмінні в межах двох сусідніх сіл), його зміст на рівні навчального матеріалу не може бути єдиним для всіх шкіл. Його розробка на цьому рівні є виключною прерогативою вчителів і вихователів, бо тільки вони мають можливість максимально враховувати конкретні умови роботи школи» [6, с. 51].

Важливою у цьому контексті є розробка науковцем оптимальних варіантів використання шкільного українознавства та народознавства в педагогічному процесі: 1) вивчення українознавства, народознавства як окремого, цілісного предмету; 2) окремі розділи вказаних предметів вивчаються в позаурочний час. Наприклад, організація творчих об'єднань учнів за інтересами, які займаються певними видами художніх народних промислів (різьбою по дереву, писанкарством, ткацтвом, вишивкою); 3) використання народознавчих заходів у позаурочній виховній роботі, перш за все святкування різних дат народного календаря; 4) залучення учнів до систематичної пошукової діяльності, яка передбачає збір, колекціонування та систематизацію етнографічних матеріалів; 5) залучення школярів до творчої діяльності народознавчого змісту, що має на меті вивчення тих чи інших сторін життя народу, узагальнення здобутих

матеріалів, їх творче (літературне) оформлення і популяризацію в молодіжному середовищі [6, с. 54-58].

Визначна роль у глибинному дослідженні української етнопедагогіки та традиційного родинного виховання належить прикарпатському вченому Мирославу Стельмаховичу – одному з творців української етнопедагогічної наукової школи. Безцінними джерелами гуманізації та етнізації навчально-виховного процесу для освітян України стали його книги «Народна педагогіка» (1985), «Народна дидактика» (1985), «Народне дитинознавство» (1991), «Українське родинознавство» (1994), «Українська родинна педагогіка» (1996), «Українознавство» (1994), «Українознавство в національній школі» (1995).

М. Стельмахович висунув і розвинув концепцію народної педагогіки як багатотомного усного підручника навчання і виховання, який зберігається в пам'яті народу, збагачується й удосконалюється. У статті «Педагогіка народна і наукова» він писав: «Народна педагогіка не знає прізвищ та імен своїх авторів, бо творить її народ... Народна педагогіка і створена на її основі педагогічна наука при їх взаємозбагаченні – це два крила одного птаха, що однаковою мірою потрібні для відродження й піднесення української школи й педагогічної культури, національної системи родинно-шкільного виховання» [16, с. 3].

На думку М. Стельмаховича «українська національна школа у рамках її загальнонаціональних, державних норм може мати також свої регіональні (місцеві) видозміни. Скажімо, на Гуцульщині може утворюватись і функціонувати українська гуцульська школа, на Бойківщині – бойківська, на Поліссі – поліська, на Слобожанщині – слобідська» [17, с. 10].

Р. Скульський та М. Стельмахович розробили методику викладання народознавства в школі, всебічного вивчення особливостей свого регіону, рідної місцевості. Їхня праця «Методика викладання народознавства в школі» (1995) була однією з перших спроб систематизувати дидактико-методичні знання, оволодіння якими має допомогти педагогам розробляти та використовувати у своїй практичній роботі педагогічні технології викладання народознавства, та, зокрема, гуцульщинознавства. Книга була написана у той час, коли вивчення народознавства в школах України набрало досить широкого розмаху. У цьому контексті автори відзначали, що опанування ним «здійснюється, як правило, на спільній для всього українського народу національній основі з одночасним виявом розмаїття своїх власних характерних регіональних (місцевих) етнографічних особливостей» [15, с. 11].

Вагомий внесок у дослідження педагогічного досвіду етнокультурного виховання зробила науковиця В. Лаппо. Вона підкреслює, що рівень педагогічної культури етнічної спільноти «виступає чи не найважливішою ознакою етнокультури загалом, позаяк збереження й уважне ставлення до скарбів педагогічної традиції є наріжним каменем міжпоколіннєвої трансмісії» [8, с. 54]. Підтвердженням цьому виступають педагогічні традиції гуцульської етносільноти, які своїм корінням сягають у глибину віків. У праці

«Педагогічний імператив гуцульської етнокультури» В. Лаппо відносить до педагогічного потенціалу Гуцульщини сферу матеріальної і духовної культури, яка безпосередньо пов'язана з вихованням дітей. Вона виявляється в колискових та інших народних піснях, переказах, легендах, коломийках, прислів'ях, загадках, казках, іграшках, рухливих іграх, дитячому фольклорі, у яких «неоціненний скарб педагогічної мудрості, віками накопичений досвід виховання особистості» [8, с. 55].

До провідних чинників формування самобутньої педагогічної культури гуцулів, на думку В. Лаппо, можна віднести: давні традиції міцної родини; шанобливе ставлення дітей до батьків і батьків до старшого покоління; майнова рівноправність дітей у родині; великий вплив громадської думки і церкви на родинне життя; засудження порушення моральних норм сім'ї; відображення у родинних святах і обрядах, народних традиціях, гуцульському фольклорі, декоративно-прикладному мистецтві життеустрою і світосприйняття горян; свідоме трудове виховання, де навички працьовитості вважалися тут найкращим і найціннішим скарбом, який передавався від батьків до дітей [8].

Колектив науковців Коломийського навчально-наукового інституту ПНУ ім. В. Стефаника на чолі з В. Лаппо представив науковий доробок і результати експериментальних досліджень з проблеми етнокультурної підготовки майбутніх вчителів у монографії «Підготовка майбутніх вчителів до інтеграції гуцульської етнокультури в освітній процес початкової школи» (2021). У дослідженні обґрунтовано потребу актуалізації педагогічного потенціалу вітчизняної етнокультури, розроблено модель готовності студентів і педагогів-практиків до етносоціалізуючої практики в умовах початкової школи, охарактеризовано педагогічні умови, методи, форми і засоби, що забезпечують інтеграцію елементів гуцульської етнокультури в змістове наповнення Нової української школи.

Наприкінці ХХ ст. у центрі уваги наукової та освітянської спільноти опинилася педагогічна діяльність і науковий доробок Петра Лосюка – фундатора ідеї гуцульщинознавства як регіонального етнографічного компонента у закладах освіти Гуцульщини. Народний вчитель України, член-кореспондент НАПН України П. Лосюк, який впродовж півстоліття (1963-2013) очолював педагогічний колектив Яворівської загальноосвітньої школи на Івано-Франківщині, був творцем концепції гуцульської школи як регіональної української національної, головою Гуцульської освітянської ради, керівником науково-дослідної лабораторії НАПН України «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство». З його ініціативи почав виходити періодичний журнал «Гуцульська школа», засновано видання книжкових серій для вчителів та учнів «Бібліотека гуцульської школи», «Бібліотека гірської школи»

У передмові до книги «Моя Гуцульщина. Уроки гуцульщинознавства в початковій школі» П. Лосюк зазначав: «Щоб не розмити, не втратити національного, а зберегти українське «я» у глобалізаційних процесах..., на

Гуцульщині без вивчення гуцульщинознавства не обійтись. Якими б досконалими не були підручники з навчальних предметів, у них не можливо висвітлити багаті особливості навіть таких найбільш відомих етнографічних регіонів, як Бойківщина, Гуцульщина, Волинь, Наддніпрянщина, Поділля, Полісся, Слобожанщина, Таврія та ін., які разом складають прекрасний букет – Україну» [12, с. 4-5].

За твердженням П. Лосюка, гуцульщинознавство – це інтегрована система науково-теоретичних знань про Гуцульський край і діяльність його мешканців, знання історії Гуцульщини, природи, господарства, народного мистецтва, фольклору, звичаїв, говірок, традицій [11]. Серед основних науково-педагогічних ідей П. Лосюка, які розкривають роль регіонального етнографічного компонента у формуванні сучасного освітнього середовища, найбільше значення мають такі:

- інтегроване використання народної педагогіки, етнопедagogіки та педагогічної науки в освітньому процесі гуцульських шкіл. Гуцульська народна педагогіка – першоджерело, основа національного виховання в гуцульській школі;
- обґрунтування гуцульщинознавства як розділу науки українознавства та навчального предмета, дієвого чинника формування народознавчої компетентності учнів, з'ясування співвідношення між українознавством, народознавством і гуцульщинознавством;
- авторська концепція гуцульської «Школи здібностей» та «Школи майбутнього» як регіональної української національної – теоретико-методологічна та методична основа оновлення змісту освіти;
- позитивний вплив природного гірського та соціокультурного середовища Карпатського регіону на формування особистості учнів гуцульської школи;
- необхідність використання педагогічного потенціалу гуцульської етнокультурної спадщини, гуцульського культурного феномену в освітній діяльності педагогів;
- педагогічні аспекти підготовки і апробації в навчальних закладах Гуцульщини регіональних програм з гуцульщинознавства;
- психолого-педагогічні особливості засвоєння гуцульщинознавства у дошкільному, молодшому шкільному, підлітковому та юнацькому віці;
- використання виховних можливостей гуцульського народного мистецтва у формуванні естетичної культури, високих моральних якостей, любові до праці, професійного самовизначення школярів;
- розвиток здібностей особистості учнів гуцульської школи, підвищення інтересу до поглибленого опанування базових предметів шляхом залучення їх до пошуково-дослідницької роботи, участі в зльотах обдарованої учнівської молоді Гуцульщини, регіональних конкурсах, виставках, фестивалях та ін.;
- формування системного підходу до планування й організації національно-патріотичного виховання підрастаючого покоління в сучасних умовах відстоювання української незалежності;

- поєднання профільного навчання учнів старших класів з професійною підготовкою в однокласній сільській школі як нова дидактична система;
- професійне становлення вчителя гуцульської школи, систематичне підвищення його професійної майстерності – важлива умова розробки і впровадження інноваційних технологій з метою активізації в учнів інтересу до знань [11].

Однією з актуальних праць П. Лосюка, присвячених проблемам розвитку гуцульщинознавства, стала монографія «Регіональний етнографічний компонент у сучасній школі (на прикладі Гуцульського регіону)», видана у 2007 році. У ній розглядаються теоретичні засади і досвід вивчення регіонального етнографічного компонента у закладах освіти Гуцульщини. Науковець підкреслює, що особливості етнографічних областей України виражені в історичному розвитку, природі, господарській діяльності, народному мистецтві, фольклорі, звичаях, говірці, традиціях. П. Лосюк одним із завдань свого дослідження ставить за мету розвіяти сумніви про те, що «виокремлення» етнографічних регіонів роз'єднує країну. Він зауважує з цього приводу, що «по-перше, вони об'єктивно існують, по-друге, навпаки, виявлення національних коренів в етнографічних регіонах дає можливість зафіксувати національні доміанти, які визначають національне обличчя нації. Все це утверджує соборність України» [10, с. 3].

Одночасно з розвитком гуцульщинознавства, науковці О. Власенко, Л. Глазунова, Т. Дем'янюк, О. Дубасенюк, Н. Тарнавська зробили вагомий внесок у дослідження педагогічного потенціалу поліської етнокультурної спадщини. Зокрема, О. Власенко у праці «Етнокультурне середовище Полісся» зазначає, що «культурна спадщина Полісся має свою локальну ідентичність, сформовану протягом тривалого і насиченого подіями історичного минулого...» [4, с. 26]. Полісся, як і Гуцульщина, зберегло найдавніші релікти праслов'янської та праукраїнської культури. Тому важливе значення має засвоєння учнями поліської школи особливостей матеріальної, традиційно-побутової і духовної культури, мови населення цього регіону, виховного потенціалу поліського народного календаря та його складової частини – родинного календаря.

На думку вченої Т. Дем'янюк, використання народознавства в освітньому процесі сприяє засвоєнню молоддю знань про Батьківщину, свій народ, його культуру, мову. Організація народознавчої роботи – це систематичний творчий пошук, спрямований на оновлення змісту освіти і виховання, наповнення їх народознавчим матеріалом, впровадження нових підходів, пробудження пізнавальних інтересів молоді до вивчення національних, естетичних та загальнолюдських цінностей. Дослідниця виділяє такі засоби поліського народознавства: мова, історія, фольклор, пісенна та танцювальна творчість, музика, традиції, вірування, побут, ремесла, народні ігри та іграшки [5].

У Житомирському державному університеті імені Івана Франка значна увага відводиться організації дослідницько-пошукової діяльності майбутніх

вчителів поліської школи як потужного освітньо-культурного чинника, спрямованого на розкриття внутрішніх ресурсів особистості. На це спрямовані зусилля колективу науково-методичної лабораторії «Освітньо-виховна система Полісся», яка є структурною одиницею наукової школи «Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів», заснованої професором О. Дубасенюк. Метою науково-методичної лабораторії є дослідження організаційно-педагогічних основ побудови поліської школи як регіонального українського національно-виховного закладу (етнокультурологічний аспект); розробка концепції поліської школи, програми вивчення народознавства Полісся, навчальних посібників та методичних рекомендацій з етнопедагогіки, літературного краєзнавства, етнографії та ін.; налагодження наукової співпраці з середніми та вищими навчальними закладами України та інших країн, введення в науковий обіг науково-методичного матеріалу [1].

Висновки. Таким чином, етнокультурне виховання шляхом використання в освітньому процесі регіонального етнографічного компонента є актуальною проблемою сучасної педагогічної теорії і практики. Адже в умовах нової освітньої ситуації, для якої характерне посилення етнізації змісту освіти, зростає роль етнокультурного фактора та ідей народної педагогіки. Дослідження сучасними науковцями педагогічного потенціалу окремих етнографічних груп українців, зокрема, мешканців Гуцульщини і Полісся, доводить, що регіональний етнографічний компонент став дієвим чинником формування народознавчої, етнокультурної компетентності особистості, ідентичності українця, громадянина-патріота України.

На сучасному етапі формування інноваційного освітнього середовища важливо творчо використовувати не лише теоретичні здобутки, але й практичний доробок науковців і освітян Полісся та Гуцульщини в царині розбудови національної школи, впровадження регіонального етнографічного компонента в освітній процес. Багаті культурно-духовні традиції і цінності етнографічних груп українців повинні вивчатися і популяризуватися через розробку нових етнопедагогічних концепцій, проєктів, планів, інформаційних технологій.

Література:

1. Березюк О. Вплив дослідницько-пошукової діяльності в роботі науково-педагогічних шкіл на розвиток особистості майбутнього педагога. *Проблеми освіти*: зб. наук. праць. Київ: ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», 2018. Вип. 90. С. 15-21.
2. Будник О. Теоретичні засади формування народознавчої компетентності учнів в умовах гірської школи. *Гірська школа Українських Карпат*. 2007. № 2–3. С. 187-189.
3. Вишневський О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. Львів: ЛОНМІ, 1996. 238 с.
4. Власенко О. Етнокультурне середовище Полісся. *Парадигма етнокультурологічної спрямованості педагогічного середовища Поліського регіону*: зб. наук. праць. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 25-27.
5. Дем'янюк Т. Зміст та методика народознавчої роботи в сучасній школі. Київ: ІСДО, 1996. 108 с.

6. Домбровський С., Скульський Р. *Українознавство в національній школі: посібник для вчителів*. Івано-Франківськ: НМЦ «Українська етнопедагогіка і народознавство», 1995. 136 с.
7. Кононенко П. Концепція національної системи освіти. *Українознавство*, 2008. № 2. С. 131-136.
8. Лаппо В. Педагогічний імператив гуцульської етнокультури. *Обрії*, 2004. № 1. С. 54-60.
9. Лисенко Н. Українська етнопедагогіка: навч.-метод. посібник. Івано-Франківськ: Плай, 2005. 508 с.
10. Лосюк П. Регіональний етнографічний компонент у сучасній школі (на прикладі Гуцульського регіону) : монографія. Снятин : ПрутПринт, 2007. 156 с.
11. Лосюк П. Регіональний етнографічний компонент як засіб формування ідентичності українця, громадянина-патріота України (на прикладі вивчення гуцульщинознавства). Вчені-горяни – гірській школі / за заг. ред. П. Лосюка. Косів : Писаний Камінь, 2018. С. 132–137.
12. Моя Гуцульщина. Уроки гуцульщинознавства в початковій школі : навч.-метод. посіб. / упор. А. Григоруку. Снятин : ПрутПринт. 2010. 352 с.
13. Орбан Л. Етнопсихологічні особливості учнів української школи та їх врахування в процесі виховання. Національне виховання учнів засобами українського народознавства: посіб. для вчителів / за ред. Р. Скульського. Івано-Франківськ: ПНУ ім. В. Стефаника, 1995. С. 39–57.
14. Орбан Л., Хрущ В. Етнічна психологія : навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ : ПУ ім. В. Стефаника, 1994. 83 с.
15. Скульський Р., Стельмахович М. Методика викладання народознавства в школі. Івано-Франківськ: НМЦ «Українська етнопедагогіка і народознавство», 1995. 156 с.
16. Стельмахович М. Педагогіка народна і наукова. *Початкова школа*, 1992. № 6. С. 1-4.
17. Стельмахович М. Теорія і практика українського національного виховання. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1996. 180 с.

References:

1. Berezyuk, O. (2018). Vplyv doslidnytsko-poshukovoi diialnosti v roboti naukovopedahohichnykh shkil na rozvytok osobystosti maibutnoho pedahoha [The influence of research activities in the work of scientific and pedagogical schools on the development of the future teacher's personality]. *Problemy osvity – Problems of education*. Kyiv: DNU «Instytut modernizatsii zmistu osvity», 90, 15-21 [in Ukrainian].
2. Budnyk, O. (2007). Teoretychni zasady formuvannia narodoznavchoi kompetentnosti uchniv v umovakh hirskoi shkoly [Theoretical foundations of the formation of ethnographic competence of students in the conditions of a mountain school]. *Hirska shkola Ukrainykh Karpat – Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 2-3, 187-189 [in Ukrainian].
3. Vyshnevskiy, O. (1996). *Suchasne ukrainske vykhovannia. Pedahohichni narysy [Modern Ukrainian education. Pedagogical essays]*. Lviv: LONMI [in Ukrainian].
4. Vlasenko, O. (2014). Etnokulturne seredovyshe Polissia [Ethnocultural environment of Polissia]. *Paradyhma etnokulturolohichnoi spriamovanosti pedahohichnoho seredovyscha Poliskoho rehionu – Paradigm of the ethnocultural orientation of the pedagogical environment of the Polissky region*. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 25-27 [in Ukrainian].
5. Demianiuk, T. (1996). *Zmist ta metodyka narodoznavchoi roboty v suchasni shkoli [The content and methodology of ethnographic work in a modern school]*. Kyiv: ISDO [in Ukrainian].
6. Dombrovskiy, S. & Skulskiy, R. (1995). *Ukrainoznavstvo v natsionalni shkoli [Ukrainian studies in the national school]*. Ivano-Frankivsk: NMTs «Ukrainska etnopedahohika i narodoznavstvo» [in Ukrainian].
7. Kononenko, P. (2008). Kontseptsiiia natsionalnoi systemy osvity [The concept of the national education system]. *Ukrainoznavstvo – Ukrainian studies*, 2, 131-136 [in Ukrainian].
8. Lappo, V. (2004). Pedahohichni imperatyv hutsulskoi etnokultury [Pedagogical imperative of Hutsul ethnoculture]. *Obrii – Horizons*, 1, 54-60 [in Ukrainian].

9. Lysenko, N. (2005). *Ukrainska etnopedahohika [Ukrainian ethnopedagogy]*. Ivano-Frankivsk: Plai [in Ukrainian].
10. Losiuk, P. (2007). *Rehionalnyi etnografichnyi komponent u suchasni shkoli (na prykladi Hutsulskoho rehionu) [Regional ethnographic component in the modern school (on the example of the Hutsul region)]*. Sniatyn: PrutPrynt [in Ukrainian].
11. Losiuk, P. (2018). Rehionalnyi etnografichnyi komponent yak zasib formuvannia identychnosti ukrainsia, hromadianyna-patriota Ukrainy (na prykladi vyvchennia hutsulshchynoznavstva) [The regional ethnographic component as a means of forming the identity of a Ukrainian, a citizen-patriot of Ukraine (on the example of the study of Hutsul studies)]. *Vcheni-horiany – hirskii shkoli – Scholars-mountaineers – mountain school*, Kosiv : Pysanyi Kamin, 132-137 [in Ukrainian].
12. Hryhoruk, A. (Eds.). (2010). *Moia Hutsulshchyna. Uroky hutsulshchynoznavstva v pochatkovii shkoli [My Hutsulshchyna. Lessons of Hutsul studies in primary school]*. Sniatyn: PrutPrynt [in Ukrainian].
13. Orban, L. (1995). Etnopsykholohichni osoblyvosti uchniv ukrainskoi shkoly ta yikh vrakhuvannia v protsesi vykhovannia [Ethnopsychological features of Ukrainian school students and their consideration in the process of education]. *Natsionalne vykhovannia uchniv zasobamy ukrainskoho narodoznavstva – National education of students by means of Ukrainian ethnology*. Ivano-Frankivsk: PNU im. V. Stefanyka, 39-57 [in Ukrainian].
14. Orban, L. & Khrushch, V. (1994). *Etnichna psykholohiia [Ethnic psychology]*. Ivano-Frankivsk: PU im. V. Stefanyka [in Ukrainian].
15. Skulskyi, R. & Stelmakhovych, M. (1995). *Metodyka vykladannia narodoznavstva v shkoli [Methodology of teaching ethnology at school]*. Ivano-Frankivsk: NMTs «Ukrainska etnopedahohika i narodoznavstvo» [in Ukrainian].
16. Stelmakhovych, M. (1992). Pedahohika narodna i naukova [Folk and scientific pedagogy]. *Pochatkova shkola – Elementary school*, 6, 1-4 [in Ukrainian].
17. Stelmakhovych, M. (1996). *Teoriia i praktyka ukrainskoho natsionalnoho vykhovannia [Theory and practice of Ukrainian national education]*. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV [in Ukrainian].